ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Researches. 2023;38(2):171-180. 10.58209/geores.38.2.171

Dynamic Conservation of Iran's Historical Roads

ARTICLE INFO

Article Type
Qualitative Research

Authors
Haji Nili E.[1] *MSc*
Mohammadmoradi A.[1*] *PhD*
Memarian Gh.[2] *PhD*

How to cite this article
Haji Nili E, Mohammadmoradi A, Memarian Gh. Dynamic Conservation of Iran's Historical Roads. Geographical Researches. 2023;38(2): 171-180.

[1]Department of Restoration, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran
[2]Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran

***Correspondence**
Address: Department of Restoration, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Hengam Street, Resalat, Tehran, Iran. Postal Code: 16846-13114
Phone: +98 (21) 73228208
Fax: +98 (21) 77240468
m_moradi@iust.ac.ir

Article History
Received: February 24, 2023
Accepted: May 6, 2023
ePublished: May 18, 2023

ABSTRACT

Aims Considering roads just in terms of their connecting role and ignoring their importance as an asset and wealth has led to paying no attention to them as cultural-historical, natural and dynamic places. This study aims to provide a logical framework on how to conserve these historical resources in Iran by taking advantage of global experiences and principles of dynamic conservation.

Methodology The current qualitative study was done using the content analysis method and inductive reasoning process in 2022 and 10 relevant articles were selected. Primary codes on "historical and cultural roads conservation principles" and a "framework to protect historical and cultural roads" were identified and extracted. The analysis process (feedback loop) was done step-by-step according to inductive reasoning and the subcategories were classified into some core categories according to the primary codes' differences and similarities.

Findings The frequency of those categories relevant to the conservation of cultural routes and historical roads including strategic management, protecting the assets and wealth, sustainable economic development, recognition of assets and wealth, flexibility, and education, development of knowledge and creative interpretation were 44, 37, 24, 17, 15 and 14 times, respectively. While, the frequency of those categories relevant to the framework of the historical and cultural roads conservation including "future decision-making", "recognition of the assets and wealth in the historical road corridors", "networking and synergy, analysis of the historical road importance", "formation of the roads semantic network" and "defining the historical roads corridors" were 26, 20, 16, 14, 8and 2 times.

Conclusion : In order to plan for the historical roads and conserve them dynamically, "defining of the historical road corridor", "formation of the semantic network of the historical road", "recognition of the assets and the wealth and understanding the importance of the historical roads corridor" "the analysis of the historical roads' importance", "networking and synergy" and " decision making for future" were of great importance.

Keywords Heritage; Historical Routes; Dynamic Conservation

CITATION LINKS

[Agnew N; 2010] Conservation of ancient sites on ...; [Bastanirad H; 2017] Iran: Intercultural bridge of ...; [Bazazan M; 2007] Road and its evolution ...; [Beg Munshi E; 2011] Tarikh-E Alam-Ara-Ye ...; [Belloc H; 1910] The old road from Canterbury to ...; [Buonincontri P, et al; 2021] Where does sustainability stand ...; [Council of Europe; 2015] Cultural routes management...; [Dharugh National Park, et al; 2005] The old great north road cultural ...; [Durusoy E; 2014] From an ancient road to a cultural route: Conservation and management ...; [Ehteshami M; 2014] The evolution of road and railway ...; [Fischer J, et al; 2015] Advancing sustainability through mainstreaming a social-ecological systems ...; [Ghirshman R; 2007] Iran: From the earliest ...; [ICOMOS; 2008] The ICOMOS charter on ...; [Jameson J; 2014] Cultural heritage ...; [Karatas E; 2011] The role of cultural route planning in cultural heritage conservation the ... ; [Karshenas M; 1998] Revival and development of Silk Road tourist attractions in ...; [Keke B; 2019] Preservation of ...; [Kiper T, et al; 2016] A method approach for identifying thematic footpaths in ecotourism: Kiyikoy ...; [Koohafkan P, Altieri M; 2011] A methodological framework for the dynamic conservation ...; [Lay M; 2007] Preserving historic ...; [Manian MA, et al; 2022] Dynamic conservation in risk society: A case study of COVID-19 pandemic risk in Kashan qanat ...; [Marriott P; 2010] The preservation office guide to historic ...; [Mayring P; 2000] Qualitative content ...; [Min Q, Zhang B; 2020] Research progress in the conservation and development of China-nationally important ...; [Mogharab Fasqandis N; 2020] Redesigning part of the Silk Road route in the historical context of Tabriz with ...; [Montazeri Moghadam H; 2003] Assessment of the Jahiliyyah era agreements with the approach to HALF ...; [Pargari S, Khodabakhshi Kasgari S; 2016] Muslims trade and factors affecting its prosperity and development ...; [Pirnia MK, Afsar K; 1991] Roads and ...; [Sadegh J; 2015] Setting strategies for reviving the Velayat (case study: From Neyshabour to ...; [Tung AM; 2001] Preserving the world's great cities: The ...; [UNEP; 2004] Ecosystem ...; [UNESCO; 2013] The Hangzhou declaration: Placing culture at the heart of sustainable ...; [Van Meerbeek L, et al; 2017] From cultural path to cultural route: A value-led risk ...; [Wang CH, Fu CC; 2014] Dynamic and diverse conservation approaches for an ...; [World Heritage Committee; 1994] Routes as a part of our ...; [Yoosefzadeh M; 2012] Revitalizing Silk Road corridor innovation ...; [Zhang K, et al; 2022] Ancient routes, new ...

Copyright© 2023, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

چارچوب حفاظت پویا از راه‌های تاریخی ایران

الهام حاجی نیلی MSc
گروه مرمت، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
اصغر محمدمرادی* PhD
گروه مرمت، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
غلامحسین معماریان PhD
گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

چکیده
اهداف: توجه به راه‌های تاریخی تنها از منظر عملکرد ارتباطی و نه از منظر دارایی و ثروت، موجب فراموشی این مسیرها به‌عنوان مکان‌های فرهنگی-تاریخی، طبیعی و پویا شده است. هدف این پژوهش، ارایه چارچوبی منطقی برای چگونگی حفاظت پویا از راه‌های تاریخی ایران با بهره‌گیری از تجارب جهانی و اصول حفاظت پویا بود.
روش شناسی: این مطالعه کیفی به روش تحلیل محتوا با به‌کارگیری راهبرد استدلال استقرایی در سال ۱۴۰۱ انجام و ۱۰ مقاله برای مطالعه انتخاب شد. با بررسی منابع، کدهای اولیه در ارتباط با "اصول حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی" و "چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی" شناسایی و استخراج شدند. فرآیند تحلیل (حلقه بازخورد) به‌صورت گام‌به‌گام به روش استقرایی پیش رفت و زیرمقوله‌ها با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های کدهای اولیه استنتاج و در قالب چند مقوله اصلی (هسته‌ای) طبقه‌بندی شدند.
یافته‌ها : مقولات "مدیریت راهبردی" ۴۴ مرتبه، "حفاظت از دارایی‌ها و ثروت‌ها" ۳۷ مرتبه، "توسعه اقتصاد پایدار" ۲۴ مرتبه، "شناخت دارایی‌ها و ثروت‌ها" ۱۷ مرتبه، "انعطاف‌پذیری" ۱۵ مرتبه و "آموزش و توسعه دانش و تفسیر خلاق" ۱۴ مرتبه در ارتباط با اصول موثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی و مقولات "تصمیم‌گیری برای آینده" ۲۶ مرتبه، "شناخت دارایی‌ها و ثروت‌های کریدور راه تاریخی" ۲۰ مرتبه، "شبکه‌سازی و هم‌افزایی" ۱۶ مرتبه، "ارزیابی اهمیت کریدور راه تاریخی" ۱۴ مرتبه، "شبکه معنایی راه" ۸ مرتبه و "تعریف کریدور راه تاریخی" ۲ مرتبه در ارتباط با چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی تکرار شده بودند.
نتیجه‌گیری: برای تحقق امر برنامه‌ریزی و حفاظت پویا از راه‌های تاریخی باید به ۶ بُعد "تعریف کریدور راه تاریخی"، "تشکیل شبکه معنایی راه تاریخی"، "شناخت دارایی‌ها و ثروت‌ها و درک اهمیت کریدور راه تاریخی"، "ارزیابی اهمیت کریدور راه تاریخی"، "شبکه‌سازی و هم‌افزایی" و "تصمیم‌گیری برای آینده کریدور راه تاریخی" توجه شود.
کلیدواژگان: میراث، راه تاریخی، حفاظت پویا

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۶
*نویسنده مسئول: m_moradi@iust.ac.ir

مقدمه

راه‌ها، به عنوان شریان‌های حیاتی و از اولین و ضروری‌ترین نیازهای بشر، از سپیده‌دم تاریخ در زندگی انسان حضور داشته‌اند و با رشد روزافزون زندگی اجتماعی و روابط بین گروه‌های مختلف بشری، مانند سیستم مویرگی بدن انسان، توسعه یافته و به شبکه‌ای پیچیده تبدیل شده‌اند [Belloc, 1910; Durusoy, 2014].

تاریخ راه‌سازی در فلات ایران به گواه پیشینه سکونت در این سرزمین، قدمتی بسیار کهن دارد. ظهور فرهنگ‌های مختلف و اسکان گروه‌های انسانی در جلگه‌ها، دشت‌ها و کوهپایه‌ها، به‌تدریج موجب شکل‌گیری راه‌های ارتباطی فرعی و اصلی طبیعی گردید و توسعه تمدن و استفاده از وسایل نقلیه چهارپا و چرخ‌دار، سبب شد تا راه‌ها با دخالت‌های انسانی اصلاح، تعریض و مسطح گردند [Pirnia & Afsar, 1991; Bazazan, 2007]. به مرور زمان، ایران تبدیل به واسطه و میانجی بین شرق و غرب و شاه‌راهی برای نهضت ملل و انتقال افکار (دریافت، توسعه و سپس انتقال) شد [Ghirshman, 2007; Ehteshami, 2014]. در حقیقت، ایران به عنوان پلی میان تمدن‌ها، پایگاه فرهنگی میان راه‌های تجاری و فرهنگی کهن، کانون تعاملات علمی، تجاری، دینی، ادبی، فرهنگی، هنری، تاریخی، نمادین، عملکردی و سیاسی و همچنین حلقه میانی و پیونددهنده زنجیره‌های فرهنگی و تمدنی در تعاملات جهانی شد و جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد [Bastanirad, 2017] که تأثیر آن بر تحول و توسعه شبکه راه‌های ارتباطی و تأسیسات وابسته و مراکز جمعیتی پیرامون راه‌ها مشهود است. از این جهت راه‌های تاریخی ایران، پیوسته در حیات جوامع و انتقال ثروت‌های اقتصادی و فرهنگی و شکوفایی مدنیّت در گذشته موثر بوده‌اند. لذا تداوم تاریخی، ویژگی‌های طبیعی، الگوی زیست و نظام اندام‌واره شبکه راه در ایران، منجر به انباشت عناصر میراث فرهنگی و طبیعی در امتداد و پیرامون راه‌های تاریخی گردیده و در قالب مناظر فرهنگی، تاریخی و طبیعی انعکاس یافته است. از این جهت امروزه کریدورهای تاریخی، علاوه بر نقشی که به عنوان گذرگاه‌های حمل‌ونقل ایفا می‌کنند و در بهبود ارتباطات، توسعه امنیت و روابط سیاسی و بین‌المللی و توسعه اقتصادی مؤثر هستند، یکی از فراگیرترین جاذبه‌های گردشگری و تفریحی به شمار می‌آیند و طیف گسترده‌ای از فرصت‌های فرهنگی و تاریخی مبتنی بر طبیعت را ارایه می‌کنند.

امروزه شناخت و توجه به مفاهیم مدنی، فرهنگی، اجتماعی و رخدادهای ناشناخته آثار عظیم تمدن انسانی در پهنه طولانی این مسیرها بیش از احیای اقتصادی این راه‌ها اهمیت و ارزش دارد [Karshenas, 1998]. لذا حفاظت و صیانت از راه‌های تاریخی نقش مهمی در حفاظت از میراث ملموس و ناملموس، توسعه انواع گوناگون گردشگری، پایداری زیست‌محیطی، تداوم حیات و معیشت سکونتگاه‌های کوچک و بهره‌مندی از منابع طبیعی دارد. در این زمینه، درک گذشته برای ارزیابی وضعیت فعلی و تصمیم‌گیری و تهیه پیشنهادهای برنامه‌ریزی و مدیریتی برای تضمین حفاظت از راه‌های تاریخی و تأمین پایداری آنها بسیار مهم است [Tung, 2011; Marriott, 2010; Durusoy, 2014].

اهمیت حفاظت پویا از راه‌های تاریخی زمانی برجسته می‌شود که ماهیت پویای راه‌های تاریخی و مناظر پیرامون آنها، لزوم حفاظت از این میراث و جدایی‌ناپذیری راه‌ها از زندگی مدرن مورد توجه قرار گیرد. در این رابطه *مانیان* و همکاران معتقدند حفاظت از سیستم‌های پایدار سنتی و توانایی و نبوغ جامعه محلی در طراحی این سیستم‌ها که بیانگر انطباق با ویژگی‌ها و محدودیت‌های محیطی و اقلیمی است، شرایط رشد و پویایی را فراهم می‌سازد و

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]
[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

منجر به حفاظت از تنوع زیستی و فرهنگی، تولید و عرضه پایدار، استفاده بهینه از توان‌های محیطی، رونق اقتصاد بومی، و رونق اقتصاد پویای گردشگری و ذاتاً حفاظت پویا خواهد شد [Manian *et al.*, 2022]. *مین* و *ژانگ* نیز با تعابیری مشابه بر به ارث‌بردن میراث از طریق استفاده پایدار، حفاظت از سبک زندگی و سیستم‌های سنتی و بومی و بهره‌مندی از توان‌های محیطی برای تولید پایدار تأکید دارند. در کنار این مفاهیم آنها معتقدند که حفاظت پویا باید بر اساس ویژگی‌ها و شرایط در حال تغییر در طول زمان باشد و از این جهت مستلزم معاصرسازی برای به حداکثررساندن اشتغال در جوامع میراثی است. لذا آنها ۵ مکانیسم حفاظتی مهم شامل عملکرد گسترده، مشارکت چندجانبه ذی‌نفعان، بسترسازی و تضمین قوانین، تأمین مالی توسط دولت و حمایت علمی میان‌رشته‌ای را برای تحقق این اهداف مطرح کرده‌اند [Min & Zhang, 2020]. در این رابطه برنامه محیط زیست سازمان ملل تغییر را ذات اکوسیستم و سیستم‌های اجتماعی و اقتصادی دانسته و تأکید دارد که ماهیت پویای این سیستم‌ها باید در حفاظت ادغام شوند. این برنامه توجه به انعطاف‌پذیری در مکان و زمان‌بندی را موجب بهبودبخشیدن به نتایج حفاظت می‌داند [UNEP, 2004]. همچنین، *وانگ* و *فو* اعتقاد دارند که هویت پویای منظر فرهنگی با پرهیز از انجماد شخصیت منظر، می‌بایست با تغییر کارکردها حفظ شود و این مساله مستلزم حفظ شواهد تاریخی به عنوان پیوند بین گذشته و حال، فعال و عملیاتی نگه‌داشتن سیستم کار یا عملکرد در یک منظر فرهنگی، اطمینان از تداوم کارکردهای تاریخی اولیه منظر و استفاده از ابزارهای صحیح و متناسب با ارزش‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی است [Wang & Fu, 2014]. *کوه‌افکن* و *آلتیری* بر نقش حفاظت پویا در ایجاد تعادل بین حفاظت، سازگاری و توسعه اجتماعی-فرهنگی تأکید کرده و طرح کلی برنامه حفاظت پویا شامل دو مرحله اساسی شناخت بستر، مساله، چشم‌انداز کلی و سپس مشخص‌نمودن چهارچوب کلی پروژه در سه سطح ملّی، محلی و جامعه را ارایه دادند که شامل تعریف راهبردها، پیوند هر سطح با سطوح دیگر، چهارچوب منطقی (نتایج، خروجی‌ها، فعالیت‌ها، مفروضات)، سازمان‌دهی مدیریت (ذی‌نفعان اصلی، ساختار همکاری، مدیریت مالی) و نظارت و یادگیری برای مدیریت تطبیقی می‌شود [Koohafkan & Altieri, 2011].

نقطه اشتراک تمام مباحث فوق، مفهوم توسعه پایدار است که در کنار معاصرسازی و توسعه اقتصاد پایدار می‌تواند منجر به تولید پایدار، اقتصاد بومی فعال، استفاده بهینه از توان‌های محیطی، حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی، پایدارسازی جمعیت بومی و تقویت بافت مسکونی و اقتصاد پویای گردشگری گردد. در این ارتباط نقش پویا و فعال راه‌ها در طول تاریخ و انباشت عناصر میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی در پیرامون آن‌ها، موجب تغییر نگاه به این میراث خطی به عنوان مقاصد گردشگری گردید. با اهمیت‌یافتن این موضوع از اواخر قرن بیستم، برنامه‌ریزی و توسعه مسیرهای فرهنگی به عنوان روشی برای حفاظت از عرصه‌های میراث فرهنگی و طبیعی در مقیاس منطقه‌ای مورد بحث قرار گرفت [Karatas, 2011]. امروزه این مقوله به عنوان ابزاری مفید برای حفاظت پویا و استفاده مداوم از راه‌های تاریخی در سراسر جهان و کشورهای توسعه‌یافته رشد قابل توجه و چشمگیری داشته است. پتانسیل این مسیرها در کشورهای توسعه‌یافته، گام مهمی در مسیر شناخت طبیعت متنوع میراث بشری با هدف افزایش آگاهی از ارزش‌های طبیعی و فرهنگی و به عنوان ابزاری برای تحرک اجتماعی، توسعه اقتصادی و فرهنگی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم محلی برداشته است [World Heritage Committee, 1994; Kiper *et al.*, 2016]. لذا با گسترش مفهوم مسیرهای فرهنگی به عنوان بخشی از میراث جهانی، پژوهش‌هایی در سراسر جهان و به‌ویژه در کشورهای امریکا، استرالیا، ایتالیا، چین و ترکیه انجام شده است که شناخت و بررسی این تجربیات به امر برنامه‌ریزی برای حفاظت از راه‌های تاریخی در ایران کمک شایان توجهی خواهد کرد [World Heritage Committee, 1994; ICOMOS, 2008].

بخش اعظم مطالعات راه‌های تاریخی ایران را بازشناسی راه‌های تاریخی به طور خاص در مناطق جغرافیایی و دوره‌های تاریخی مختلف تشکیل می‌دهند. پس از آن به‌ترتیب "حفاظت و مرمت بناهای وابسته به راه به‌ویژه کاروان‌سراها و پل‌ها"، "بررسی و تحلیل و حفاظت و مرمت بناهای پیرامون راه، سایت‌های باستانی و شهرهای تاریخی" و مطالعات مربوط به "نقش و اهمیت راه‌های تاریخی" بیشترین مطالعات را به خود اختصاص می‌دهند. مطالعات اندکی در خصوص احیای راه‌های تاریخی (مسیر ولایت و مسیر تجارت ابریشم) [Sadegh, 2015; Yoosefzadeh, 2012] و بازطراحی راه‌های تاریخی (مسیر ابریشم در شهر تبریز) انجام شده [Mogharab Fasqandis, 2020] و تاکنون پژوهشی که به طور جامع و یکپارچه به موضوع حفاظت از راه‌های تاریخی ایران بپردازد، انجام نشده است. اما نظام حفاظت از راه‌های تاریخی ایران در گذشته با استفاده از اسناد تاریخی و اسناد معاصر برای تدقیق بیشتر موضوع پژوهش، گردآوری و مورد بررسی قرار گرفت. بر این اساس، در گذشته کالبد و بستر فیزیکی راه، کاربران راه و منظر و دارایی‌های وابسته به راه و در نتیجه عوامل جغرافیایی، انسانی و فیزیکی راه بر شکل‌گیری و توسعه راه‌های تاریخی در ایران موثر بوده‌اند (جدول ۱).

با توجه به تاکید مطالعات انجام‌شده بر پیشینه تاریخی و ویژگی‌های راه‌های تاریخی ایران و همچنین ارتباطات تنگاتنگ راه‌های تاریخی با موضوعات دیگر، اهمیت چگونگی حفاظت از راه‌های تاریخی در ایران، نه‌تنها در گستره محلی و ملّی، بلکه در گستره فراملّی نیز روشن می‌شود. چرا که، مبادلات و تأثیرات متقابل و مشترک بشریت در این حیطه ناشی از نقش فراملّی راه‌های این سرزمین در ادوار گوناگون تاریخی بوده‌اند. این راه‌ها، همان گونه که درگذشته رونق و شکوفایی را برای این سرزمین در پی داشته‌اند، به اعتبار دارایی‌ها و ثروت‌ها، مزایایی نه‌تنها برای زندگی امروز، بلکه برای آینده نیز به همراه دارند. در این راستا هدف این پژوهش شناخت ابعاد مؤثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی ایران بود.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

روش‌شناسی

این مطالعه کیفی به روش تحلیل محتوا با به‌کارگیری راهبرد استدلال استقرایی در سال ۱۴۰۱ انجام شد. مراحل پژوهش بر مبنای فرآیند توصیف‌شده توسط *میرینگ* [Mayring, 2000] صورت گرفت. به منظور بررسی دقیق منابع، متون مرتبط با کلیدواژه‌های حفاظت، راه‌های تاریخی، راه‌های باستانی، مسیرهای تاریخی، مسیرهای باستانی و مسیر فرهنگی از میان کتب فارسی و انگلیسی که تاکنون در این ارتباط به چاپ رسیده‌اند (کتب فارسی از پایگاه داده علم‌نت و کتب انگلیسی بر مبنای پایگاه داده Open Library)، پژوهش‌های دانشگاهی شامل پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری طی دوره ۱۴۰۱-۱۳۹۰ که در دانشگاه‌های مختلف انجام شده‌اند (پژوهش‌های فارسی از پایگاه داده علم‌نت و پژوهش‌های انگلیسی از پایگاه داده ProQuest)، طرح‌های تحقیقاتی و پژوهشی و همچنین مقاله‌های علمی-پژوهشی طی دوره ۱۴۰۱-۱۳۹۰ (متون فارسی از پایگاه علم‌نت و متون انگلیسی از پایگاه Scopus) و همچنین منشورهای بین‌المللی مرتبط استخراج شدند. در بررسی اولیه ۸ منبع فارسی و ۱۶ منبع انگلیسی مورد بررسی قرار گرفتند. پس از بازبینی مکرر، ۱۰ منبع در دسترس که بیشترین قرابت را با موضوع مورد بحث و بستر جغرافیایی ایران داشتند شناسایی و انتخاب شدند (جدول ۲).

جدول ۱) ابعاد حفاظت از راه‌های تاریخی ایران در گذشته

ابعاد حفاظت	مصادیق	منابع
حفاظت فیزیکی از حریم و بستر راه	ساخت جان‌پناه و پله در معابر کوهستانی ساخت آبراه‌ها به‌منظور هدایت آب باران و حفاظت از بستر راه تنظیم جریان رودها و جمع‌آوری سیلاب سنگ‌فرش	[Pirnia & Afsar, 1991; Bazazan, 2007; Ehteshami, 2014]
حفاظت فیزیکی از کاربران راه	دروازه‌های ورودی پادگان‌های نظامی، پست نگهبانی (دژ، پادگان، ایستگاه)، قلعه‌های کوچک و دروازه برای حفاظت از پل‌های دایمی بندرها به‌عنوان سرمنزل راه‌های دریایی برج و میل راهنما امکانات رفاهی	[Pirnia & Afsar, 1991; Bazazan, 2007; Ehteshami, 2014]
حفاظت انسانی از بستر و حریم فیزیکی راه	مرمت و ساخت راه‌ها توسط اسرای جنگی مرمت و نگهداری راه‌ها و پل‌ها توسط مردم نیکوکار، توانگران و حکام محلی بازسازی و مرمت راه‌ها و پل‌ها توسط حکومت اخذ مالیات از مال‌التجاره‌ها سازمان مسئول راه، راهداری و راه‌سازی مطالعه راه‌ها	[Pirnia & Afsar, 1991; Bazazan, 2007; Beg Munshi, 2011; Ehteshami, 2014; Pargari & Khodabakhshi Kasgari, 2016]
حفاظت انسانی از کاربران راه	دستگاه پلیس سواره مشاغل مرتبط با راه (مانند کارشناسان نگهداری و گشایش راه در دوره هخامنشی که در الواح مکشوفه تخت‌جمشید ذکر شده است)	[Pirnia & Afsar, 1991; Bazazan, 2007; Beg Munshi, 2011; Ehteshami, 2014; Pargari & Khodabakhshi Kasgari, 2016]
حفاظت اعتقادی از منظره و دارایی‌های راه	اعتقادات و تقدس عناصر طبیعی (حفاظت از یکپارچگی محیط و توان‌های محیطی)	[Montazeri Moghadam, 2003; Pargari & Khodabakhshi Kasgari, 2016]
حفاظت اعتقادی از کاربران راه	اعتقادات منتسب به دین اسلام پیمان‌ها و قراردادها وابستگی سیاسی و وابستگی به تشکیلات رسمی و غیررسمی	[Montazeri Moghadam, 2003; Pargari & Khodabakhshi Kasgari, 2016]

جدول ۲) منابع مرتبط با پژوهش

ردیف	عنوان	منبع
۱	برنامه مدیریت حفاظت از منظر فرهنگی راه تاریخی شمال استرالیا	Dharug National Park *et al*., 2005
۲	منشور مسیرهای فرهنگی	ICOMOS, 2008
۳	راهنمای دفتر حفاظت از راه‌های تاریخی امریکا	Marriott, 2010
۴	حفاظت از سایت‌های باستانی در مسیر شبکه راه‌های ابریشم	Agnew, 2010
۵	از یک راه باستانی تا یک مسیر فرهنگی (ترکیه)	Durusoy, 2014
۶	مدیریت مسیرهای فرهنگی: از نظریه تا تمرین	Council of Europe, 2015
۷	از یک راه فرهنگی به مسیر فرهنگی: یک روش مدیریت ریسک مبتنی بر ارزش (ایتالیا)	Van Meerbeek *et al*., 2017
۸	حفاظت از مسیرهای فرهنگی: مرکز تاریخی مانیسا (ترکیه)	Keke, 2019
۹	مسیرهای باستانی، دروازه‌های جدید: مروری بر ادبیات سیستماتیک میراث فرهنگی مسیرهای چین	Zhang *et al*., 2021
۱۰	جاده ولایت (مطالعه موردی: نیشابور تا رباط طرق مشهد)	Sadegh, 2015

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

با بررسی منابع، کدهای اولیه در ارتباط با "اصول حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی" و "چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی" شناسایی و استخراج شدند. فرآیند تحلیل (حلقه بازخورد) به‌صورت گام‌به‌گام به روش استقرایی پیش رفت و زیرمقوله‌ها با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های کدهای اولیه استنتاج و در قالب چند مقوله اصلی (هسته‌ای) طبقه‌بندی شدند. استخراج کدهای اولیه توسط دو فرد مجزا انجام شد و پایایی کار دو کدگذار در انتهای استخراج کدهای اولیه (۰/۸۳) و سپس انتهای استخراج مقولات هسته (۰/۸۹) با محاسبه همبستگی تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار و همچنین تعداد کلیه موارد کدگذاری‌شده توسط کدگذار اول و دوم (ضریب هولستی) بررسی و تایید شد.

یافته‌ها

در ارتباط با اصول موثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی ۱۱۸ کد اولیه استخراج شد که در قالب ۳۰ زیرمقوله و ۶ مقوله هسته طبقه‌بندی گردید (جدول ۳). در ارتباط با چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی ۶۱ کد اولیه استخراج شد که در قالب ۱۸ زیرمقوله و ۶ مقوله هسته طبقه‌بندی گردید (جدول ۴).

در متون مورد بررسی، مقوله مدیریت راهبردی ۴۴ مرتبه، حفاظت از دارایی‌ها و ثروت‌ها ۳۷ مرتبه، توسعه اقتصاد پایدار ۲۴ مرتبه، شناخت دارایی‌ها و ثروت‌ها ۱۷ مرتبه، انعطاف‌پذیری ۱۵ مرتبه و آموزش و توسعه دانش و تفسیر خلاق ۱۴ مرتبه در ارتباط با اصول موثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی تکرار شده بودند (نمودار ۱).

در متون مورد بررسی، مقوله تصمیم‌گیری برای آینده ۲۶ مرتبه، شناخت دارایی‌ها و ثروت‌های کریدور راه تاریخی ۲۰ مرتبه، شبکه‌سازی و هم‌افزایی ۱۶ مرتبه، ارزیابی اهمیت کریدور راه تاریخی ۱۴ مرتبه، شبکه معنایی راه ۸ مرتبه و تعریف کریدور راه تاریخی ۲ مرتبه در ارتباط با چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی تکرار شده بودند (نمودار ۲).

جدول ۳) کدگذاری محوری و ساخت مقولات در ارتباط با اصول مؤثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی به تفکیک کدهای اولیه

کدهای اولیه	مقولات اولیه	مقولات هسته
نگهداری و تعمیرات مداوم، ارتقای وضعیت حفاظتی راه، حفظ کیفیت‌های ذاتی راه‌ها، حفاظت و احیای اهمیت راه	حفاظت فیزیکی از بستر راه	**حفاظت از دارایی‌ها و ثروت‌ها**
احیاء بناها و آثار تاریخی باقیمانده، حفاظت و نگهداری اصالت و اطلاعات تاریخی، مرمت و حفاظت میراث، حفاظت و ارتقای میراث، حفاظت از اهمیت تاریخی، حفاظت و مدیریت میراث فرهنگی	حفاظت پویا از بناها و سایت‌های تاریخی	
حفاظت از ویژگی‌های طبیعی، حفظ یکپارچگی مسیر و محیط طبیعی پیرامون، حفاظت از محیط‌زیست، کنترل زیرساخت‌های عظیم، کنترل آلودگی صنعتی، کنترل تخریب محیط طبیعی اطراف سایت‌های میراث فرهنگی، کنترل گردشگری انبوه	حفاظت از منظر طبیعی و محیط زیست	
حفاظت از ارزش‌های مناظر مختلف، حفاظت از میراث ملموس و ناملموس مسیر در محیط طبیعی و فرهنگی که در آن قرار دارد، کنترل گردشگری انبوه	حفاظت از میراث ناملموس	
رعایت و حفظ اصالت و یکپارچگی میراث، حفظ کیفیت‌های ذاتی	حفاظت از اصالت و یکپارچگی	
پایدارسازی جمعیت بومی، توانمندسازی جوامع، تداوم ارتباطات اجتماعی، تقویت بافت مسکونی، حفاظت از سبک زندگی بومی، کنترل اثرات صنعتی‌شدن مناطق روستایی، کنترل اثرات شهرنشینی سریع، رویکرد کل‌نگر به نیازهای جمعیت محلی، حصول اطمینان از ساکنان محلی، کنترل توسعه روستایی و شهری، به‌حداقل‌رساندن تلفات و زوال بافت فرهنگی و کیفیت منظر، تداوم و حفظ انسجام اجتماعی و هویت فرهنگی، کنترل پیری و کاهش جمعیت مناطق روستایی، احیای روستاها در امتداد مسیرهای فرهنگی، کنترل گردشگری انبوه	حفاظت از تنوع زیستی و فرهنگی	
به‌ارث‌بردن میراث از طریق استفاده پایدار، دسترسی مدیریت‌شده برای استفاده از منابع، مقابله با هدررفت منابع	استفاده پایدار از دارایی‌ها و ثروت‌ها	
درک و فهم جامع ارزش‌های راه، درک ویژگی‌های تاریخی و طراحی راه‌های تاریخی برای حفظ شخصیت تاریخی، فهم راه‌ها به عنوان منابع تاریخی	فهم مسیر به‌عنوان ثروت ملی و هویت جمعی	**شناخت دارایی‌ها و ثروت‌ها**
عدم تمرکز صرف بر بعد کالبدی مسیر، توجه به ارزش‌های چندجانبه مسیر، درک کامل عملکرد تاریخی با شناخت جامع دارایی‌های فرهنگی مادی و غیرمادی، آگاهی عمیق از ویژگی‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی محیط اطراف، درک ارتباط تنگاتنگ مسیر و محیط طبیعی و انسانی پیرامون، درک محتوای میراث ملموس و ناملموس مسیر در محیط طبیعی و فرهنگی که در آن قرار دارد	درک و فهم ارزش‌های پیرامون راه	
درک ارتباط میان سطوح مختلف ارزش‌ها	فهم ارتباط زنجیروار دارایی‌ها و ثروت‌ها	
درک دارایی‌های میراث فرهنگی مسیر در ابعاد مکانی و تاریخی	فهم اهمیت فرازمانی و فرامکانی میراث فرهنگی	
طبقه‌بندی مشخص برای تعیین راه‌های تاریخی با تعاریف یکنواخت و زبان استاندارد تاریخی بر اساس ارزش‌ها	ارزش‌گذاری راه تاریخی	
آموزش مهارت‌های میراث برای کارکنان، جامعه بومی و بازدیدکنندگان، شناخت جامع فناوری حفاظت و آموزش کارکنان میراث	آموزش مهارت‌های میراث	**آموزش و توسعه دانش و تفسیر خلاق**
توسعه تحقیقات علمی	حمایت علمی	
تبلیغ و اطلاع‌رسانی، جذب بازدیدکنندگان و پژوهشگران، افزایش آگاهی از میراث فرهنگی، نمایش میراث	تفسیر ارزش‌ها و اقدامات برای گروه‌های مختلف	
درک مسیر به‌عنوان مجموعه‌ای از عناصر پویای ارتباطات فرهنگی بین مردم، درنظرگرفتن کاربرد میراث جهانی به‌عنوان یک روش مؤثر افزایش آگاهی و بودجه	تفسیر نقش فراملّی راه‌های تاریخی	
تفسیر خلاقانه، نشان‌دادن پتانسیل ابزارهای سنجش از راه دور برای مستندسازی میراث، استفاده از فناوری مرتبط با سیستم اطلاعات جغرافیایی	استفاده از ابزارهای صحیح و متناسب باارزش‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی	

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

ادامه جدول ۳ از صفحه قبل

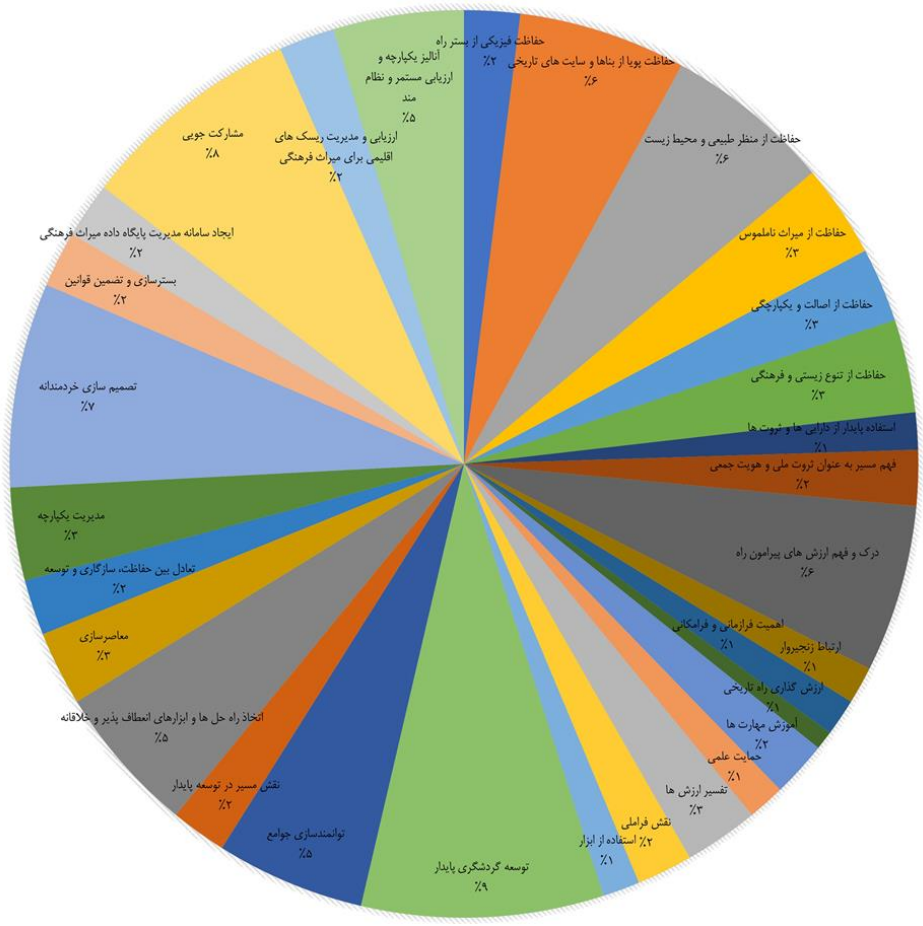
ترویج گردشگری مسئولانه، توسعه گردشگری و توسعه زیرساخت‌های گردشگری، توسعه گردشگری فرهنگی، توسعه اقتصاد پویای گردشگری، توسعه گردشگری جامعه‌محور، توسعه گردشگری به‌عنوان یک کاتالیزور برای سایر بخش‌ها، ادغام گردشگری در صنایع و چشم‌انداز محلی یا استراتژی "مسیر افزوده" برای افزایش جاذبه، اتخاذ مدل‌های خاص توسعه گردشگری مانند اتصال شهرها و مناطق کلیدی با منابع میراث غنی در طول مسیر فرهنگی، طراحی فعالیت‌های جذاب‌تر و تجربی برای افزایش رضایت بازدیدکنندگان	توسعه گردشگری پایدار	**توسعه اقتصاد پایدار**
توسعه اقتصاد بومی فعال، جذب بازدیدکنندگان، بازاریابی و توسعه کسب‌وکار، فراهم‌آوردن شرایط پویایی و رشد، توسعه اقتصاد محلی، ترویج توسعه اقتصادی و اجتماعی محلی، تنوع اقتصادی و جلوگیری از همگنی محصولات گردشگری، ادغام صنایع محلی در مدل توسعه مسیر فرهنگی، اولویت منافع ذی‌نفعان جامعه محلی، حفاظت از سیستم‌های سنتی و بومی، معیشت جغرافیایی	توانمندسازی جوامع	
نقش مسیر به عنوان منبع توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی، تجاری‌سازی جاذبه‌ها و محصولات فرهنگی مسیر	نقش مسیر در توسعه پایدار	
به‌کارگیری شیوه‌های فرهنگی و هنری معاصر، حفظ و ارتقای ویژگی‌های تاریخی، فرهنگی و زیست‌محیطی با اتخاذ راه‌حل‌های حساس به زمینه	اتخاذ راه‌حل‌ها و ابزارهای انعطاف‌پذیر و خلاقانه معاصرسازی	**انعطاف‌پذیری**
حفظ کیفیت راه‌های تاریخی و درعین‌حال به‌روزرسانی و تأمین ایمنی و کارایی موردنیاز استفاده مدرن		
یافتن تعادل صحیح بین ایمنی و حفاظت	تعادل بین حفاظت، سازگاری و توسعه	
مدیریت پایه کل کریدور راه، نظریه جامع حفاظت، گنجاندن این مقوله در سیستم مدیریت ملّی، ایجاد دستورالعمل‌های عملیاتی روشن، حفاظت و مدیریت میراث به شیوه‌ای جامع، افزایش زیرساخت‌ها	مدیریت یکپارچه	**مدیریت راهبردی**
حساسیت نسبت به راه‌های تاریخی در بخش‌های حمل‌ونقل، شناسایی و بازبینی پروژه‌های تأثیرگذار بر راه‌های تاریخی توسط جامعه حفاظت، نیازهای خاص راه‌های تاریخی نیازهای و درمان‌های منحصربه‌فرد، لزوم تحلیل متفکرانه و سنجیده قبل از اتخاذ تصمیمات زودهنگام و پیشنهاد راه‌حل‌های سریع برای راه‌های تاریخی، مقابله با هدررفت زمان، دانش و منابع، توجه به گستردگی و پیچیدگی سایت‌های میراث، درنظرگرفتن درهم کنش اقدامات، نوآوری در عمل، تنظیم اهداف زمان‌بندی‌شده، شناسایی اهداف استراتژیک و بلندمدت	تصمیم‌سازی خردمندانه	
تدوین قوانین و مقررات جدید	بسترسازی و تضمین قوانین	
سیستم مدیریت آرشیو و اطلاعات، طرح‌ریزی پایگاه داده میراث فرهنگی	ایجاد سامانه مدیریت پایگاه داده میراث فرهنگی	
مشارکت‌های قوی مدیریت جامعه، تشویق مشارکت و همکاری‌های ملّی و بین‌المللی، ایجاد بستر همکاری‌های بین‌المللی، مشارکت و هماهنگی بین‌منطقه‌ای	مشارکت‌جویی	
مقابله با تأثیر تغییر اقلیم و بحران گرمایش جهانی بر میراث فرهنگی، تحقیقات در مورد آسیب‌های خاص ناشی از سیل و فرسایش	ارزیابی و مدیریت ریسک‌های اقلیمی برای میراث فرهنگی	
کاهش خطرات، ارزیابی نظام‌مند ارزش‌ها و منابع میراث، چرخه‌های مدیریت نگهداری، توسعه و اجرای یک سیستم نظارت جامع بر سایت‌های میراث، بازرسی و نظارت حوزه به حوزه	آنالیز یکپارچه و ارزیابی مستمر و نظام‌مند	

جدول ۴) کدگذاری محوری و ساخت مقولات در ارتباط با چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی به تفکیک کدهای اولیه

کدهای اولیه	مقولات اولیه	مقولات هسته
تعریف کریدور تاریخی، توصیف محدوده مسیر (در سطح محلی، ملّی و بین‌المللی)	تعریف محدوده	**تعریف کریدور راه تاریخی**
مرور تاریخی، درک مبدأ یا هدف اولیه راه تاریخی	فهم پیشینه تاریخی	**شبکه معنایی راه تاریخی**
منظر طبیعی و فرهنگی، تهیه فهرست دقیق عناصر میراث، درک مکان، شناخت محیط	شناخت همه‌جانبه محدوده	
ارزش‌های اجتماعی و معاصر، درک ارزش‌های میراث، بررسی کامل مفهوم میراث راه‌های ابریشم در کریدور تاریخی، جمع‌آوری اطلاعات میراث، توصیف میراث فرهنگی	شناخت ارزش‌ها	**شناخت دارایی‌ها و ثروت‌های کریدور راه تاریخی**
شناخت سطوح مختلف ارزش (فرهنگی، اقتصادی، محیطی، اجتماعی) و ارتباط آنها	فهم ارتباط میان سطوح مختلف ارزش	
درک اهمیت راه، بررسی اهمیت مکان، بیانیه اهمیت، دسته‌بندی اهمیت راه بر اساس ارزش‌ها	اهمیت کریدور راه تاریخی	
ارزیابی اصالت و یکپارچگی، ارزیابی اهمیت، ارزیابی راه تاریخی، ارزیابی مکان، بررسی حفاظت یکپارچه و استفاده منطقی از مسیرهای فرهنگی، استخراج شاخص‌های قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی	ارزیابی اهمیت	**ارزیابی اهمیت کریدور راه تاریخی**
پتانسیل میراث فرهنگی به‌عنوان مسیر توسعه پایدار	ارزیابی پتانسیل توسعه پایدار	
ارزیابی ریسک، مشخص‌کردن چالش‌های پیشروی راه تاریخی	ارزیابی ریسک	
به‌اشتراک‌گذاری موارد از طریق پلتفرم‌ها میان کشورهای عضو، سیستم اطلاعات جغرافیایی به عنوان ابزار مستندسازی برای روش مدیریت ارزش‌محور، تفسیر امکانات برای بازدیدکنندگان، شناخت ذی‌نفعان، شناخت مخاطبان هدف	تفسیر ارزش‌ها و اقدامات برای مخاطبان	**شبکه‌سازی و هم‌افزایی**
مشارکت عمومی و همکاری‌های بین‌المللی، همکاری بین‌بخشی، توسعه مشارکت‌ها	مشارکت‌جویی	
تعیین هدف حفاظت، بیان اهداف، موضوع پروژه، اصول کلی حاکم بر پروژه	ترسیم چشم‌انداز و اصول	**تصمیم‌گیری برای آینده**
تدوین سیاست، مشخص‌کردن سیاست‌های حفاظت	سیاست‌گذاری	
توسعه انتخابی، اولویت‌بندی مداخلات، روند تدریجی، یکپارچگی اقدامات، اولویت‌بندی شاخص‌ها، تجزیه‌وتحلیل نقاط ضعف، قوت و فرصت‌ها و تهدیدها، تجزیه و تحلیل داده‌های آماری، برنامه‌ریزی کل‌نگر، اجرای گام‌به‌گام، طرح مدیریت	سلسله مراتب برنامه‌ریزی	
تنظیم قوانین و ابزار، ایجاد سیستمی از اقدامات قانونی هماهنگ و ابزارهای مناسب، افزایش مداوم علمی و قانونی‌بودن کار	الزامات قانونی و علمی	
تدوین استراتژی‌ها برای جلوگیری از اثرات نامطلوب توسعه و بی‌توجهی، ارایه راه‌حل‌های خلاقانه برای نجات و نگهداری از راه تاریخی، استفاده پایدار از طریق ارتباط با فعالیت‌های گردشگری	برنامه عملیاتی (تدوین راهبردها)	
استراتژی‌های پیاده‌سازی	پیاده‌سازی (تدوین راهکارها)	
کنترل تأثیر فرایندهای زوال، بازرسی و نظارت، تحقیقات آینده در مورد آسیب‌های خاص، سیستم نظارت جامع بر سایت‌های میراث	نظارت و پایش	

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

نمودار ۱) فراوانی مقولات اولیه استخراج‌شده در ارتباط با اصول مؤثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی

نمودار ۲) فراوانی مقولات اولیه استخراج‌شده در ارتباط با چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

بحث

هدف این پژوهش بازشناسی ابعاد مؤثر بر حفاظت پویا از راه‌های تاریخی در ایران بود. در ارتباط با اصول مؤثر بر حفاظت، برخی از منابع به حفاظت از مسیر با رویکرد معاصرسازی و انعطاف‌پذیری اقدامات و تعادل میان حفاظت، سازگاری و توسعه [Marriott, 2010]، احیای مسیر با رویکرد توسعه فعالیت‌های گردشگری [Sadegh, 2015] و حفاظت از مسیر با رویکرد احیای پیشینه تاریخی [Keke, 2019] اشاره نموده‌اند.

برخی دیگر از پژوهشگران در ارتباط با حفاظت از راه‌های تاریخی، به طور ویژه جامعه‌ای را مورد توجه قرار داده‌اند که در امتداد مسیر زندگی و امرار معاش دارند و بر جایگاه اقتصادی و معیشتی راه بر استفاده پایدار از منابع و پتانسیل راه‌های تاریخی برای توسعه پایدار و به ویژه توسعه گردشگری پایدار در جهت پایدارسازی جمعیت بومی و توسعه اقتصاد بومی فعال تأکید کرده‌اند. [Dharugh National Park *et al.*, 2005; Agnew, 2010; Durusoy, 2014; Van Meerbeek *et al.*, 2017; Zhang & Zhao, 2022]. در ارتباط با حفاظت از مسیرهای فرهنگی، علاوه بر موارد فوق بر بُعد فراملّی راه‌های تاریخی و پتانسیل قوی برای کمک به ایجاد و حفظ صلح جهانی تأکید شده و لزوم تفسیر و ایجاد بستر همکاری‌های بین‌المللی برای تضمین اقدامات حفاظت و توسعه، مفید و ضروری تشخیص داده شده است [ICOMOS, 2008; Council of Europe, 2015]. در تأیید این پژوهش‌ها، بیشترین فراوانی به اصول مدیریت راهبردی، حفاظت از دارایی‌ها و ثروت‌ها و توسعه اقتصاد پایدار اختصاص یافت. به این ترتیب چهار رکن پایداری (فرهنگ، جامعه، محیط‌زیست و اقتصاد) که در *بیانیه هانگزو* تعریف شده است [Unesco, 2013]، از اصول بسیار مهم است. همان‌طور که *لای* اعتقاد دارد، "راه" عنصر کلیدی سایت‌های میراث جهانی و ملّی و پیونددهنده جوامع در مکان و زمان است و افزایش ادراک در خصوص نقش راه‌های تاریخی فراتر از نقش ارتباطی بین مبدأ و مقصد است [Lay, 2007] و برای تحقق پایداری و درک پویایی‌های به هم پیوسته مناظر طبیعی و اجتماعی، درک مفهوم سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیکی مفید است [Fischer *et al.*, 2015].

در حالی که اصول موثر بر حفاظت نشان‌دهنده لزوم شناخت و فهم جامع تنوع طبیعی، زیستی و فرهنگی بود و گستره نفوذ تأثیرات راه تاریخی را فراتر از مسیر فیزیکی آن معرفی می‌کرد، برخی از پژوهشگران صرفاً بر بُعد فیزیکی راه، محیط کنار راه و عملکردهای مسیر تمرکز داشته‌اند. از جمله *ماریوت* که برای حفاظت و بهبود ایمنی، به ویژگی‌ها، میراث، هدف از طراحی مسیر و استانداردهای مهندسی در مسیر فیزیکی راه‌های تاریخی توجه داشته است [Marriott, 2010] و *کیکی* که عملکردهای تاریخی مسیر را با تکیه بر عناصر طبیعی و تاریخی مورد توجه قرار داده است [Keke, 2019]. برخی دیگر از پژوهشگران به محیطی فراتر از مسیر فیزیکی راه توجه داشتند. از جمله *ژانگ* و همکاران که با تأکید بر نقش مؤثر راه‌های تاریخی در انسجام محیطی و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی پایدار و فراگیر، شناخت توان‌های محیطی و جغرافیایی و ویژگی‌های فرهنگی و اقتصادی جامعه بومی را در مسیر راه تاریخی ضروری دانسته‌اند [Zhang *et al.*, 2022]. با اینکه توجه به منظر فرهنگی و جامعه‌ای که در امتداد مسیر قرار دارد را در اثربخش‌بودن برنامه حفاظت از راه‌های تاریخی موثر دانسته است [Dharug National Park *et al.*, 2005]. اما تنها تعداد محدودی از پژوهشگران به لزوم تعریف کریدور راه تاریخی اشاره کرده‌اند [Agnew, 2010; Van Meerbeek *et al.*, 2017].

دیگر اصول و ابعاد مورد توجه منابع در ارتباط با چهارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی، با مقوله‌های مستخرج از این پژوهش منطبق هستند. به طور مثال اهمیت بسترسازی برای گفت‌وگوی تسهیل‌شده میان کارشناسان، افراد غیرمتخصص و جامعه [Jameson, 2014] و تفسیر میراث و اقدامات به منظور تقویت مشارکت و همکاری بین ذی‌نفعان برای تضمین تعادل بین حفاظت و ارزش‌گذاری [Buonincontri *et al.*, 2021]، در منابع مکرراً بر لزوم شبکه‌سازی و هم‌افزایی تأکید شده است. همچنین میزان فراوانی ارزیابی اهمیت و تصمیم‌گیری برای آینده مکان در جهت تحقق اصول توسعه پایدار اقتصادی و مدیریت راهبردی با نتایج این پژوهش هم‌خوانی دارند [ICOMOS, 2008; Zhang *et al.*, 2022].

یکی از محدودیت‌ها در مسیر انجام این پژوهش کمبود منابع داخلی در این ارتباط بود که همین امر سبب صرف زمان زیاد جهت یافتن و ترجمه منابع خارجی گردید. محدودیت دیگر، عدم وجود مطالعات پیشین در ارتباط با تفسیر ویژگی‌های راه‌های تاریخی در ایران بود که با مطالعه و تحلیل اسناد مکتوب تاریخی و معاصر مرتفع گردید. تمرکز بر هر یک از مقولات استخراج‌شده، مستلزم مطالعات بیشتر و پژوهش‌های مجزاست. تداوم این مطالعه در ارتباط با چگونگی مطالعه چیستی راه‌های تاریخی و ارزیابی دارایی‌ها و ثروت‌ها و تدوین سیاست‌های حفاظت پویا در راستای موضوعات گوناگون از جمله توسعه انواع فعالیت‌های گردشگری پایدار مانند گردشگری فرهنگی، مسیرهای فرهنگی و اکوتوریسم خواهد بود. در میان عوامل مؤثر بر حفاظت از راه‌های تاریخی و مسیرهای فرهنگی، مقوله‌های هسته مدیریت راهبردی، حفاظت از دارایی‌ها و ثروت‌ها و توسعه اقتصاد پایدار از فراوانی بیشتری برخوردار بوده و با توجه به زیرمقوله‌های این هسته‌ها، این اصول مبتنی بر اصول حفاظت پویا هستند. همچنین مقایسه این نتایج با ابعاد چارچوب حفاظت، حاکی از آن است که علی‌رغم تأکید پژوهش‌ها بر اصول حفاظت پویا و توسعه پایدار، این اصول محقق نشده و نمود کاملی در چگونگی روند و تعریف چارچوب حفاظت از راه‌های تاریخی نیافته‌اند.

نتیجه‌گیری

ابعاد اساسی و کلیدی در تدوین چارچوب حفاظت از راه های تاریخی، "تصمیم‌گیری برای آینده"، "شناخت دارایی‌ها و ثروت‌های کریدور راه تاریخی"، "شبکه سازی و هم‌افزایی"، "ارزیابی اهمیت

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

کریدور راه تاریخی"، "شبکه معنایی راه" و "تعریف کریدور راه تاریخی" هستند و تحقق حفاظت پویا از راه های تاریخی، با توجه به شش مولفه "مدیریت راهبردی"، "حفاظت از دارایی‌ها و ثروت‌ها"، "توسعه اقتصاد پایدار"، "شناخت دارایی‌ها و ثروت‌ها"، "انعطاف پذیری" و "آموزش و توسعه دانش و تفسیر خلاق"، میسر می گردد و در این میان «مدیریت راهبردی» تأثیرگذارترین مولفه محسوب می‌شود.

تشکر و قدردانی: موردی از طرف نویسندگان گزارش نشده است.
تأییدیه اخلاقی: موردی از طرف نویسندگان گزارش نشده است.
تعارض منافع: موردی از طرف نویسندگان گزارش نشده است.
سهم نویسندگان: الهام حاجی‌نیلی (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث/تحلیل‌گر داده (۴۰%)؛ اصغر محمدمرادی (نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه/روش‌شناس (۳۰%)؛ غلامحسین معماریان (نویسنده سوم)، نگارنده مقدمه/روش‌شناس (۳۰%)
منابع مالی: این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، با راهنمایی نویسنده دوم و سوم است و هزینه آن به صورت مستقل و توسط نویسنده اول تامین شده است.

منابع

- Agnew N, editor (2010). Conservation of ancient sites on the Silk Road. Proceedings of the 2nd International Conference on the Conservation of Grotto Sites, Mogao Grottoes, Dunhuang; 2004 June 28-July 3; Dunhuang, China. Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Bastanirad H (2017). Iran: Intercultural bridge of international Silk Road interactions. Tehran: Institute for Political and International Studies. [Persian]
- Bazazan M (2007). Road and its evolution in Iran. Tehran: Payam Azadi publication. [Persian] https://ketab.ir/book/bb24c05a-3b2b-446b-ab53-90ba53ba0a73
- Beg Munshi E (2011). Tarikh-E Alam-Ara-Ye Abbasi. Moradi F, editor. Tehran: Negah. [Persian]
- Belloc H (1910). The old road from Canterbury to Winchester. Revised Edition. London: Constable and Company.
- Buonincontri P, Micera R, Murillo-Romero M, Pianese T (2021). Where does sustainability stand in underground tourism? A literature review. Sustainability. 13(22):12745.
- Council of Europe, editor (2015). Cultural routes management: From theory to practice (2015). France: Council of Europe Publishing.
- Dharugh National Park, NSW NPWS, Griffin NRM (2005). The old great north road cultural landscape: Conservation management plan. Sydney: State of NSW and the Office of Environment and Heritage.
- Durusoy E (2014). From an ancient road to a cultural route: Conservation and management of the road between Milas and Labraunda. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes.
- Ehteshami M (2014). The evolution of road and railway in Iran. Tehran: Samar. [Persian]
- Fischer J, Gardner T, Bennett E, Balvanera P, Biggs R, Carpenter S, et al. (2015). Advancing sustainability through mainstreaming a social-ecological systems perspective. Current Opinion in Environmental Sustainability. 14:144-149.
- Ghirshman R (2007). Iran: From the earliest times to the Islamic conquest. Moin M, translator. Tehran: Negah. [Persian]
- ICOMOS (2008). The ICOMOS charter on cultural routes. Proceedings of the 16th General Assembly of ICOMOS; 2008 Oct 4; Quebec, Canada. Paris: ICOMOS.
- Jameson J (2014). Cultural heritage interpretation. In: Smith C, editor. Encyclopedia of global archeology. New York: Springer; pp. 4155-4156.
- Karatas E (2011). The role of cultural route planning in cultural heritage conservation the case of central Lycia [dissertation]. Turkey: Middle East Technical University.
- Karshenas M (1998). Revival and development of Silk Road tourist attractions in terms of historical sociology. Journal of Prose Studies in Persian Literature. 8:62-76. [Persian]
- Keke B (2019). Preservation of cultural routes: Historic center of Manisa [dissertation]. Izmir: Izmir Institute of Technology.
- Kiper T, Uzun O, Topal T (2016). A method approach for identifying thematic footpaths in ecotourism: Kiyikoy pabucdere and kazandere basins. Fresenius Environmental Bulletin. 25(12):6139-6150.
- Koohafkan P, Altieri M (2011). A methodological framework for the dynamic conservation of agricultural heritage systems (report). Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Lay M (2007). Preserving historic roads. Paris: World Road Association (PIARC).
- Manian MA, Khoshbakht K, Mahmoudi H, Liaghati H (2022). Dynamic conservation in risk society: A case study of COVID-19 pandemic risk in Kashan qanat irrigated agriculture. Frontiers in Public Health. 10:1-14.
- Marriott P (2010). The preservation office guide to historic roads. New York: James Marston Fitch Charitable Foundation.
- Mayring P (2000). Qualitative content analysis. Forum Qualitative Social Research. 1(2):Unknown Pages.
- Min Q, Zhang B (2020). Research progress in the conservation and development of China-nationally important agricultural heritage systems (China-NIAHS). Sustainability. 12(1):Unknown Pages.
- Mogharab Fasqandis N (2020). Redesigning part of the Silk Road route in the historical context of Tabriz with a cultural tourism approach [dissertation]. Tabriz: Islamic Arts University of Tabriz. [Persian]
- Montazeri Moghadam H (2003). Assessment of the Jahiliyyah era agreements with the approach to HALF ALMOTAYYEBIN, AHLAF ALILAF, and HALF ALFOZUL. History in the Mirror of Research. 4:167-204. [Persian]
- Pargari S, Khodabakhshi Kasgari S (2016). Muslims trade and factors affecting its prosperity and development until the end of the first Abbasid era. New History. 19:153-184. [Persian]
- Pirnia MK, Afsar K (1991). Roads and rabat. Tehran: Ministry of Cultural Heritage, handicrafts and tourism. [Persian]
- Sadegh J (2015). Setting strategies for reviving the Velayat road through SWOT model (case study: From Neyshabour to rabat Torogh Mashhad) [dissertation]. Mashhad: Imam Reza University. [Persian]
- Tung AM (2001). Preserving the world's great cities: The destruction and renewal of the historic metropolis. New York: Three Rivers Press.
- UNEP (2004). Ecosystem approach [Internet]. Kuala Lumpur: Convention On Biological Diversity [Cited

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]

conservation approaches for an historical irrigation system: A cultural landscape in Taiwan. Journal of Asian Architecture and Building Engineering. 13(1):25-32.
- World Heritage Committee (1994). Routes as a part of our cultural heritage (report). Madrid: World Heritage Committee.
- Yoosefzadeh M (2012). Revitalizing Silk Road corridor in the region (north east of Iran) [dissertation]. Tehran: Allameh Tabataba'i University. [Persian]
- Zhang K, Gonzales del VB, Ramos Riera I, Zhao J (2022). Ancient routes, new gateways: A systematic literature review of China's cultural route heritage. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development. 12(1):Unknown Pages.
2021, 16 July]. Available from: https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7748
- UNESCO (2013). The Hangzhou declaration: Placing culture at the heart of sustainable development policies. Proceedings of International Congress "Culture: Key to Sustainable Development"; 2013 May 15-17; Hangzhou, China.
- Van Meerbeek L, Barazzetti L, Valente R (2017). From cultural path to cultural route: A value-led risk management method for via Iulia Augusta in Albenga (Italy). International Archives of the Photogrammetry, Remote sensing and Spatial Information Sciences. 2(5):71-75.
- Wang CH, Fu CC (2014). Dynamic and diverse

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-07]

[DOI: 10.58209/geores.38.2.171]